

BIBLIOTECA ITALIANA

Colecție bilingvă coordonată

de

SMARANDA
BRATU ELIAN

NUCCIO ORDINE

Publicată sub patronajul
INSTITUTULUI ITALIAN
PENTRU STUDII FILOZOFICE

LEONARDO SCIASCIA

CONTEXTUL O P A R O D I E

Traducere, prefață, cronologie și note de
SMARANDA BRATU ELIAN

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Leonardo Sciascia, dincolo de valoarea literară a operelor sale, a fost și scriitorul care a adus problema mafiei în atenția marelui public, precum și motorul unor polemici politice și culturale cu miză importantă. Romanele sale au cunoscut transpuneri cinematografice excepționale care au făcut înconjurul lumii. Este intelectualul care, asemeni lui Pier Paolo Pasolini, s-a implicat, cu o conștiință civică exemplară, în viața frământată a Italiei din cea de-a doua jumătate a secolului XX.

Critic acerb, de pe poziții de stânga, al realității politice și sociale a Italiei capitaliste, mafioate și corupte, Sciascia s-a bucurat de o bună vizibilitate în România comunistă, pentru că atunci convenea. Multe dintre cărțile lui au fost publicate în scurtă vreme la noi, în traduceri și cu prefețe remarcabile. Le amintesc, nu doar în semn de omagiu pentru cei care m-au precedat, ci și pentru a le oferi cititorilor români o listă reperabilă măcar în bibliotecă: *Când se arată cucuveaua*, cuvânt înainte, traducere, note de Despina Mladoveanu, ELU, București, 1963; *Codicele egiptian*, traducere și prefață de Ștefan Augustin Doinaș, ELU, București, 1966; *Fiecăruiă ce i se cuvine*, în românește de Adriana Lăzărescu, Univers, București, 1970; *Marea de culoarea vinului. Todo modo*, traducere de Anca Giurăscu, prefață de Șerban Stati, Univers, București,

1980. Tirajele repetate ale acestor ediții, de zeci de mii de exemplare, ne par astăzi fantastice. După 1989, întâmplător și anul morții lui Sciascia, interesul a scăzut: pentru că atunci orice poziție de stânga stârnea a priori aversiune, pentru că lumea editorială românească se străduia să fagociteze imensa cantitate de cultură care îi fusese până atunci refuzată, în care personalitatea literară a lui Sciascia era nici cât un strop în potopul care se revărsa peste noi. După câte știi, operele sciasciene care au văzut lumina tiparului la noi după anul acela sunt romanele: *Uși deschise*, traducere de Viorica Bălțeanu, publicat în foileton în revista *Meridianul Timișoara*, iulie 1990–iulie 1991, și *Cavalerul și moartea*, traducere de Simona Negrea, postfață de Smaranda Bratu Elian, Allfa, București, 2014.

Romanul *Contextul* apare aici pentru prima dată în România. Ediția italiană folosită este *Il Contesto*, nn Leonardo Sciascia, *Opere*, a cura di Claude Ambroise, Classici Bompiani, Bompiani, Milano, 2002, vol. II. Punctuația, inclusiv în dialog, o respectă pe cea a originalului. În buna tradiție a colecției „Biblioteca Italiana”, și acest mic roman este însoțit de o cronologie, din care cititorul va afla multe despre omul și intelectualul Sciascia, și de note.

Contextul este un roman polițist, dar ca toate polițistele lui Sciascia, el pătrunde nu doar în meandrele politicii, ci și în cele ale minții și sufletului omenesc. Ca toate romanele lui Sciascia, și acesta bate căi nebătute, trezește întrebări și neliniști. Sunt recunoscătoare editurii Humanitas pentru că, înțelegând această complexitate și apreciind apelul scriitorului la rațiune și la încredere în puterea literaturii, îl readuce, iată, pe Sciascia în atenția publicului românesc. Și îmi doresc ca acest prim pas să

fie urmat de republicarea unora dintre cele mai frumoase romane ale lui, de mult dispărute de pe piață, și de publicarea altor câteva, minunate, încă necunoscute cititorului român.

SBE

CONTEXTUL

O parodie

Trebuie făcut cum fac jivinele, care șterg urma pe pragul vizuinii lor.

MONTAIGNE

Ah, Montaigne! Tu care pretinzi că vorbești pe șleau și zici adevărul, fii sincer și spune cinstit, cât poate fi de cinstit un filozof, dacă există vreun loc pe lume unde respectarea cuvântului dat, clemența și generozitatea sunt socotite delict; unde omul bun e disprețuit iar cel rău respectat.

ROUSSEAU

Vai Rousseau!

ANONIM

Procurorul Varga se ocupa de procesul Reis, care dura de circa o lună și avea să se mai întindă pe cel puțin alte două, când, într-o preablândă seară de mai, după ora zece dar nu mai târziu de miezul nopții, conform martorilor și necropsiei, a fost omorât. Adevărul e că mărturiile nu coincideau exact cu rezultatele necropsiei: medicul legist aproxima momentul decesului spre miezul nopții, în vreme ce amicii cu care procurorul, om cu obiceiuri stricte, obișnuia să se vadă în fiecare seară, și cu care se văzuse și în seara cu pricina, susțineau că se despărțise de ei în jur de ora zece. Iar cum până acasă, mergând pe jos, nu-i trebuiau mai mult de zece minute, rămânea de aflat cum și unde anume își petrecuse procurorul intervalul neacoperit de cel puțin o oră. Poate că obiceiurile sale erau mai puțin stricte decât lăsa să se vadă, poate că pe parcursul zilei avea și răgazuri neprogramate, plimbări și distracții solitare; poate că avea obiceiuri necunoscute chiar și celor din familie și prietenilor. Ipoteze malițioase rostite în șoaptă și pe ascuns au fost emise, pe de-o parte, de poliție, pe de alta, de prieteni; dar, pentru ca să nu se iște un scandal, ele au fost îndată oprite de o dispoziție venită de sus, emanată, adică, într-o reuniune a celor mai înalte autorități din teritoriu, care condamna orice suspiciune și orice investigație cu privire la acea

lungă oră, considerându-le un atentat la memoria aceluia om socotit de-acum întruchiparea tuturor virtuților. Mai mult, deoarece procurorul fusese găsit la picioarele unui zid peste care se revărsa o tufă de iasomie și ținând în mână o floare, episcopul zise că în clipa fatală se împlinise micul, dar semnificativul destin al acelei floricele de-abia culese de a fi simbolul unei vieți neprihănite și al unei bunătăți care mai înmiresma încă sălile de judecată, familia și orice loc frecventat de procuror, inclusiv sediul episcopal. Ideea a fost apoi dezvoltată în fel și chip: în procesele-verbale ale poliției, cum că, oprindu-se să culegă floarea, victima îi oferise ucigașului ținta potrivită (o sigură lovitură, fix în inimă, trasă de la o distanță de doi sau trei metri); în elogiile rostite la funeralii, cum că gestul de a culege floarea mărturisea delicatețe sufletească și înclinație spre poezie, de altminteri nedeținute de Varga nici în exercitarea funcției, nici în afara ei. Ba la un moment dat, în discursul său, profesorul Siras a citat suspinând „avisad los jazmines con su blancura pequeña”¹, uitând în durerea sa că, sigure fiind facultățile lor auzitoare, florile auziseră vestea pe loc, de la o împușcătură pe care experții o estimau mai degrabă puternică și de la horcăiala finală a procurorului; în vreme ce poliția fusese înștiințată cu destule ore mai târziu, după ce pe puțin o treime din oraș contemplant cadavrul.

Procesul Reis a fost suspendat. Și deoarece procurorul Varga susținuse acuzarea cu implacabilă perspicacitate, poliția a socotit că mobilul care înarmase mâna asasinului

1. „Spuneți florilor de iasomie cu albul lor gingaș” (sp.): este un vers din poemul *Sângele vărsat* de Federico García Lorca, bocet la moartea toreadorului Ignacio Sánchez Mejía.

necunoscut trebuia căutat în acel proces. În istoria criminalisticii din acea țară, sau în experiența anchetatorilor, nu se cunoșteau precedente de acest fel: niciodată până atunci procurorii sau judecătorii nu fuseseră amenințați sau atacați pentru atitudinea avută într-un proces sau pentru un verdict pronunțat. Dar, ținând seama că procesul Reis nu avea probe suficiente și că atât faptele, cât și atitudinea emoțională erau de o obscuritate impene-trabilă, suspiciunea că cineva ar fi dorit să închidă gura neînduplecatelor acuzații ale lui Varga, sau măcar să tulbure apele și așa suficient de tulburi ale întregii afaceri, fu socotită de poliție o pistă promițătoare. Însă rudele și prietenii inculpatului (prea puțini în acel moment) se dovediră mai presus sau mai prejos de orice bănuială. Atunci s-a trecut la dușmani, atribuindu-le acestora un plan întortocheat și diabolic care să poată atesta vina inculpatului, implicând și alte persoane pe care judecătorul de instrucție socotise nimerit să le lase în afara procesului. Dar și în această privință vânătoarea anchetatorilor se dovedise un eșec.

Cercetările ajungând într-un punct mort (adică la ora petrecută de procuror nu se știe unde și cum, zonă obscură la marginile căreia ardoarea polițienească era sortită să se stingă), pentru a-i reda opiniei publice încrederea în eficiența poliției, încredere pe care opinia publică n-o nutrise de altfel niciodată, sau pentru a o face să se resemneze cu insolvabilitatea misterului, ministrul Siguranței Naționale hotărî să-l trimită la fața locului pe inspectorul Rogas: cel mai ager criminalist pe care-l avea poliția, după cum scriau ziarele, cel mai norocos, după cum spuneau colegii. Desigur că, dându-i binecuvântarea, ministrul nu omise să-i transmită prin șeful poliției dorința președintelui

Curții Supreme și a sa personală ca cea mai mică umbră aruncată asupra reputației neîntinate a defunctului Varga să fie cântărită de Rogas în funcție de discreditarea care pe nedrept s-ar abate asupra întregului corp judecătoresc: așadar cu cea mai mare precauție, evitând-o de îndată ce ar fi mijit la orizont și eliminând-o dacă ea s-ar fi impus cu tărie. Numai că Rogas avea principii într-o țară unde principii nu mai avea aproape nimeni. Prin urmare imediat, însă singur și cu discreție, se vârî în zona interzisă; și ar fi ieșit din ea precum câinele care se ivește din ceața mlaștinii cu lișița în dinți, cu cine știe ce frântură din reputația lui Varga, dacă nu l-ar fi oprit vestea că pe plaja din Ales fusese descoperit cadavrul (cu un foc de pistol în inimă) al judecătorului Sanza.

Ales se afla la vreo sută de kilometri de orașul în care se găsea Rogas pentru investigarea asasinării lui Varga; dar nu putea merge acolo fără autorizația șefului. O ceru telefonic și o primi în scris. Așa că ajunsese la Ales după trei zile, când poliția locală arestase deja o duzină de inși care n-aveau nici în clin, nici în mână cu povestea și acum se agita să numească la nimereală dintre ei un vinovat. Rogas examinează rapid mobilurile atribuite de poliție arestaților: mobiluri care erau de-așa natură încât numai nebunia putea justifica plănuierea sau înfăptuirea unui asasinat. Și cum nici unul din respectivii nu părea nebun, ușor nebun părând numai inspectorul Magris, comandantul poliției locale, Rogas le dădu drumul. După care, instalându-se în cel mai bun hotel din oraș, pe plaja splendidă pe care judecătorul Sanza în plimbarea-i solitară se întâlnește cu moartea, se puse pe o trândăveală aproape ostentativă, la limita scandalului: înota, ieșea în larg cu pescarii, mânca pește de-abia pescuit, dormea în neștire.

Inspectorul Magris se învârtea frenetic, plin de ranchiună, în jurul lui: umilit că trebuie să asculte de unul egal în grad cu el, dar superior ca prestigiu, dar gustând totodată dinainte insuccesul spre care se îndrepta colegul, rechemarea lui urgentă în capitală, ironiile din ziare.

Dar mintea lui Rogas lucra. Doi magistrați omorâți în decurs de o săptămână, în două orașe nu prea depărtate unul de altul, în același fel, cu proiectile de același calibru trase poate din aceeași armă (nu se încredea niciodată cu totul în diagnosticul poliției științifice): socotea că se adunaseră destule date pentru a urma ipoteza unei răzbunări pe care un ins condamnat pe nedrept își pusese în cap s-o comită asupra acuzatorului său și a judecătorilor. Numai că procurorul Varga și judecătorul Sanza nu se aflaseră niciodată împreună, adică în nici un moment al carierei lor, în același proces; de asta se asigurase, fără greutate, imediat după ce primise vestea celui de-al doilea asasinat. Dar ipoteza rezista, Rogas având elemente ca să n-o abandoneze: se putea ca asasinul să fi fost condamnat în primă instanță de o curte în care procuror fusese Varga, iar în a doua instanță, de un complet de judecată din care făcea parte Sanza (sau lucrurile puteau sta pe dos, Sanza în prima instanță și Varga în apel); se mai putea ca, în cazul uneia dintre victime, asasinul să fi comis o eroare: o informație greșită, o festă a memoriei, o situație de omonimie (telegramă: exista sau mai existase un alt procuror Varga, un alt judecător Sanza? – căci în anumite funcții, cum bine se știe, ajung familii întregi, iar asta generație după generație); sau poate că asasinul a ținut cu bună știință să încurce apele, să-și facă jocul indescifrabil, identitatea impenetrabilă, omorând gratuit pe unul din cei doi, fie pe procuror, fie pe judecător (telegramă: cine ieșise

CUPRINS

Prefață
de Smaranda Bratu Elian
7

Cronologie
19

Notă asupra ediției
27

CONTEXTUL

O parodie
31

Notă
145